

نظام وظیفه عمومی؛ درس‌های گذشته، چشم انداز و ضرورت‌های آینده

یاسر قائمی^۱

طهماسب علیپوریانی^۲

چکیده:

در پژوهش حاضر بر دو مسئله نشاط و مهارت افزایی سربازان در دوران خدمت سربازی پرداخته می‌شود و در پرتو مفهوم آرته و کاربرد آن سعی بر آن است تا راهکار و پیشنهادهای ارائه شود که به وسیله آن بتوان نشاط و مهارت افزایی را در سربازان و دوران سربازی بسط و افزایش داد. همه ما انسان‌ها از ورود به جامعه و زندگی شهروندی در پی تربیت جسمی و روحی خود هستیم و سربازی یکی از دوران زندگی اجتماعی است که در زمان تجربه این دوره از زندگی نیز ما به دنبال تربیت خود هستیم، اما چه بهتر است که این تجربه و تربیت متناسب با آرته (فضیلت و استعداد) که داریم باشد. سربازی مانند دیگر دوران زندگی نباید در تضاد با استعداد، طبیعت و ظرفیت ما باشد، بلکه دوره‌ای است در خدمت پرورش طبیعت ما، لذا جهت متنوع شدن سربازی و افزایش نشاط و مهارت در سربازان، بهتر است سربازی در دو بخش عمومی (برای همگان یکسان است و مربوط به آموزش مسائل نظامی و دفاعی است) و خصوصی (هرکسی در پی کشف و افزایش استعداد خود باشد حتی اگر نجاری باشد یا مکانیکی، ورزشی و معلمی)، گذرانده شود. سوآلی که در این پژوهش مطرح است این است که؛ چگونه می‌توان در دوران سربازی نشاط و مهارت سربازان را افزایش داد؟ در پژوهش حاضر بیان شده است که؛ در پرتو مفهوم آرته و تقسیم سربازی به دو بخش عمومی (همگانی) و خصوصی (بر اساس استعداد) می‌توان نشاط و مهارت را در سربازان طی دوران سربازی افزایش داد تا در آینده در خدمت جامعه قرار گیرند. پژوهش حاضر با روش تحلیلی-توصیفی و با استفاده از داده‌های کتابخانه‌ای و اینترنتی به نگارش درآمده است.

واژگان کلیدی: سربازی، جمهوری اسلامی ایران، آرته، نشاط، مهارت افزایی

^۱ - دانش آموخته کارشناسی ارشد، روابط بین‌الملل، دانشگاه شهید بهشتی، تهران، ایران

yasserghaemi@yahoo.com

^۲ - استادیار و عضو هیئت علمی، گروه علوم سیاسی، دانشگاه رازی، کرمانشاه، ایران: نویسنده مسئول

t.alipour@yahoo.com

مقدمه

در سال‌های اخیر، خدمت سربازی هم از نظر اجتماعی و اقتصادی و هم از نظر امنیتی و دفاعی، موضوع مهم و مطرحی در سطح جامعه و نهادهای حکومتی بوده است. در نظام مقدس جمهوری اسلامی ایران تمام اتباع و شهروندان ذکور در سن ۱۸ سالگی مکلف به خدمت سربازی به مدت معین بر اساس قوانین مصوب روز می‌باشند (به استثنای شهروندان ذکوری که داری معافیت تحصیلی می‌باشند و تا پایان دوران تحصیل از خدمت سربازی معاف می‌باشند و اتباع ذکوری که به هر دلیلی که در قانون تعریف شده دارای شرایط معافیت دائم می‌باشند). به دلیل اینکه یک حجم عظیم از اتباع ایران مشمول انجام خدمت وظیفه سربازی می‌باشند، این دسته از اتباع قشر جوان جامعه را تشکیل می‌دهند، در حال رشد و بلوغ فکری و عقلی می‌باشند، دوران یادگیری و پخته شدن آنها است و نهایتاً برای ورود به جامعه و بازار کار و فرایند جامعه پذیری آماده می‌شوند، یک همت والا و یک برنامه‌ریزی جامعه و دقیق را می‌طلبند که این حجم از جوانان به صورت مناسب و کارآمد آموزش و تربیت ببینند و به نحوه احسن برای ورود به جامعه آماده شوند. ۲۱ ماه خدمت سربازی زمان و مرحله بسیار مناسب و به زمانی است تا جوانان ایران اسلامی به صورت مناسب تربیت و آموزش ببینند تا بتوانند برای ورود به جامعه و بازار کار و زندگی آماده شوند. بنابراین، لازم است یک برنامه‌ریزی مناسب و کارآمد برای سازمان‌دهی و پرورش این جوانان در حساس‌ترین و مناسب‌ترین زمان زندگی آنها صورت گیرد تا هرچه بهتر وارد جامعه شوند و با مهارت بالا و فرهنگ غنی سیاسی و اجتماعی هم در راستای آبادانی و پیشرفت ایران اسلامی گام بردارند و هم یک زندگی مناسب را که درخور جوان ایرانی است برای خود رقم بزنند. در فلسفه و اندیشه سیاسی و اجتماعی یونان باستان یک مفهوم با عنوان آرته شکل گرفته و در دوران بعد در فرهنگ فلسفی و سیاسی اروپا و اسلام (فضیلت) به پختگی و حد اعلای تعریف خود رسید که بیانگر توانایی و استعدادهای هر انسان و رسیدن آن به فضیلت، زیبایی، برازندگی و برتری یک شخص در استعداد و توانایی‌های آن است. این چارچوب و مفهوم (آرته) را نیز می‌توان در مسائل نظامی و اجتماعی مورد استفاده قرار داد و با بهره‌گیری از تعاریف علمی و عینی آن در جهت شناسایی و ارتقای مهارت سربازان و افزایش نشاط در این قشر جوان ایران اسلامی کوشید و توانایی‌های آنان را به اعتلاء و حد برزندگی‌شان رساند تا بعد از اتمام دوره سربازی به عنوان یک جوان با نشاط و نیرویی پویا و ماهر در خدمت کشور، جامعه و خانواده قرار گیرند. با توجه به آنچه گفته شد، سؤالی که در این پژوهش مطرح است این است که؛ چگونه

می‌توان در دوران سربازی نشاط و مهارت سربازان را افزایش داد؟ در پژوهش حاضر این مطلب بیان شده است که؛ در پرتو مفهوم آرته و تقسیم سربازی به دو بخش عمومی (همگانی) و خصوصی (بر اساس استعداد) می‌توان نشاط و مهارت را در سربازان طی دوران سربازی افزایش داد تا در آینده در خدمت کشور و جامعه قرار گیرند.

اهمیت پژوهش

خدمت سربازی، موضوعی است که جامعه به عنوان زمینه ارتقا و رشد سربازان آینده با آن درگیر است و حکومت و نظام و به طور خاص نیروهای مسلح که تأمین کننده امنیت جامعه هستند، با آن در ارتباط می‌باشند. کشور ایران اسلامی، به عنوان کشور در حال توسعه، قدرتمند در منطقه و درگیر در یکی از حساس‌ترین مناطق جهان و از همه مهم‌تر دارای یک حجم عظیم از جمعیت جوان، به شدت درگیر مسائل مختلف می‌باشد و نیازمند یک نیروی ماهر و کارآمد و جوان است و سربازی یکی از مهم‌ترین بسترهای فراهم کردن این نیرو می‌باشد. سربازی و مسائل فرهنگی، تحصیلی، اجتماعی و اقتصادی جوانان، از جمله موضوع‌هایی است که به طور مرتب مورد توجه سیاستمداران است. با توجه به تغییر و تحول شرایط مختلف جهانی و ملی در عرصه‌های فرهنگی، اجتماعی، اقتصادی، سیاسی و امنیتی، لازم است نگاهی جدید و دورنگر به خدمت سربازی داشت و در جهت افزایش نشاط در جوانان و ارتقای مهارت آنان در دوران سربازی برای ورود به جامعه کوشید تا بتوان برنامه‌ریزی مناسبی برای خدمت سربازی و ارتقای سطح فرهنگی، اجتماعی، سیاسی و اقتصادی جوانان داشت.

چارچوب نظری و مفهومی پژوهش

«آرته» واژه‌ای یونانی و معادل (Virtue) می‌باشد که بر نوعی برازندگی و زیبایی در کردار دلالت دارد. در این تلقی، میان جنبه‌های فکری و اخلاقی فضیلت، تفاوت وجود دارد. فضیلت اخلاقی، به معنای برخورداری از حسن و نیکو رفتاری در حوزه سلوک فردی است. این فضیلت حاصل عملکرد مناسب درونی ساختمان روانی و عصبی هر فرد و تلاش مثبت، خلاق و سازنده اوست. هرچند این نوع تربیت، نهایتاً آثار اجتماعی خاصی بر جای خواهد گذاشت. این در حالی است که فضیلت فکری، با دنبال کردن حقیقت و آگاهی به دست می‌آید. این نوع فضیلت، می‌تواند مورد توافق عمومی قرار گیرد و فضیلت اخلاقی را پشتیبانی کند. در چنین حالتی، فضیلت‌های فکر پذیرفته شده توسط مردم، زمینه ساز اجرای فضیلت‌های اخلاقی منطبق با آن خواهد

بود. مفهوم آرته (فضیلت) در نظر سقراط با عمل درست معنا می‌یافت. از آنجایی که معرفت به معنی باور راسخ واقعی نزد او، علت تامه عمل درست است، وی معرفت به خیر و فضیلت را یکی می‌دانست، زیرا به باور وی، کسی که بداند حق چیست و کدام است؟ به آن عمل خواهد کرد. هیچ انسانی آگاهانه و از روی قصد، مرتکب بدی نمی‌شود. هیچ کس بدی را به عنوان بدی انتخاب نمی‌کند. آرته در زبان عربی به «فضیلت» ترجمه شده است. (امیدی، ۱۳۹۰: ۱۴-۱۳) آرته (فضیلت) از نظر افلاطون، در هر چیز عبارت از وجود خصوصیتی است که آن را قادر می‌سازد وظیفه خاص خود را به خوبی انجام دهد. مهم‌ترین فضیلت انسان، شناخت حقایق اشیاء از طریق آموزش حکمت و هم‌سنخ شدن با مثال خیر است. از نظر ارسطو، فضیلت بر دو وجه عقلانی و اخلاقی قابل تقسیم است. وی حکمت نظری و حکمت عملی را جزو فضایل عقلانی و سخاوت و اعتدال را از سنخ فضایل اخلاقی می‌شمارد.

در خصوص رابطه فضیلت با وظیفه‌شناسی، باید گفت که وظایف انسان اصولاً دو گونه است؛ اول، وظایفی که به عنوان انسان به عهده شخص نهاده می‌شود: مثل راستگویی. دوم، وظایفی که فرد در موقعیت‌های خاص باید بر عهده گیرد. وظایف موقعیتی خود به دو گونه است؛ یکی، وظایف ناشی از عضویت در جامعه سیاسی و شهروندی است. مانند رعایت قانون. دوم، وظایفی که به صورت روزانه در قبال هر یک از سمت‌ها و مسئولیت‌های اجتماعی بر عهده دارد. مثل احترام به ارباب رجوع. اگر چه وظیفه‌شناس بودن یک فضیلت است، اما تشخیص یک وظیفه در موقعیت خاص و ترجیح آن بر سایر وظایف یک فضیلت برتر است. یکی از پرسش‌های اساسی در اخلاق فضیلت، چگونگی نسبت میان فضیلت و سعادت است. نسبت میان فضیلت و سعادت را می‌توان به دو صورت ترسیم کرد: یا تحلیلی است، به گونه‌ای که فضیلت خود متضمن معنای سعادت باشد، یا آنکه تألیفی است، یعنی اینکه رابطه علی و معلولی بین این دو وجود دارد. در فرض اول، به صرف اتصاف به فضیلت، سعادت حاصل خواهد شد. اما در فرض دوم، اتصاف به فضیلت، علت به وجود آمدن سعادت است. (محبوبی آرانی، ۱۳۹۱: ۶۸-۶۷)

از آنجا که اخلاق فضیلت، از سنخ نظریه‌های غایت‌گرا است، تمامی فعالیت‌های ارادی انسان را معطوف به غایتی خاص تلقی می‌کند که در نظر ارسطو از آن به «خیر» تعبیر می‌شود. بر این اساس، انسان‌ها استعداد و توان بالقوه لازم برای دستیابی به غایت کمال خویش یعنی سعادت را دارند. این امر تنها از طریق افعال فضیلت‌مندانه ممکن خواهد بود. هدف اصلی اخلاق فضیلت، پرورش فضایل نفسانی و ارتقای ابعاد روحی انسان یا فعلیت یافتن انسانیت فرد است. بر این

اساس، فاعل اخلاقی باید با کسب فضایل و در پیش گرفتن زندگی مبتنی بر فضیلت، در جهت شکوفایی و فعلیت بخشیدن به استعداد‌های مطلوب خویش حرکت نموده و سعادت خود را رقم بزند. اخلاق فضیلت در عین اینکه به وجود ارزش‌های ذاتی و ابزاری تأکید دارد، اما به شخص فضیلت‌مند این امکان را می‌دهد که با نظر به واقعیت‌های موجود و در شرایط گوناگون، بر اساس حکمت عملی تصمیم‌گیری نماید و فعل متناسب با آن موقعیت خاص را انجام دهد. به عبارت دیگر، این مجموعه فضایل و حکمت، نهفته در آنهاست که تعیین‌کننده قواعد رفتاری است نه آنکه قواعد انتزاعی و معین خاص، بیانگر بایستی و نبایستی افعال ما شوند. مباحث اخلاقی فضیلت را می‌توان با پذیرش غایت اخلاقی و رویکرد غایت‌گرایانه مورد بحث قرار داد. ارسطو بر پایه مبانی فلسفی خود معتقد بود که برای هر موجودی غایتی خاص قرار دارد که با معرفت نسبت به آن، می‌توان فعالیت‌های خود را به صورت آگاهانه در جهت وصول به آن تنظیم نمود. فیلسوفان اسلامی و اغلب فیلسوفان مسیحی دوره میانه و نیز برخی فیلسوفان اخلاق معاصر، بر اخلاق فضیلت غایت‌گرا تأکید دارند. (امیدی، ۱۳۹۰: ۱۹-۱۳)

آرته (Arte) را می‌توان هم «فضیلت» ترجمه کرد و هم «اخلاق» و «برتری». فضایل تخصصی عبارت است از؛ فضایل مربوط به مهارت و کارایی در حرفه مورد نظر، به ویژه در مهارت‌های فنی. بعضی از اندیشمندان، با پیروی از ارسطو این ارزش‌ها را ارزش‌های عقلانی می‌دانند و با ارزش‌های اخلاقی متمایز می‌کنند. کلی‌ترین فضیلت تخصصی عبارت است از، تبحر یعنی آمادگی کامل شخص برای انجام کارهایی که به عهده او گذاشته می‌شوند. فضیلت مربوط به پشتکار نیز مهم است و از آگاهی نسبت به خطرات و توجه دقیق به جزئیات در انجام وظایف ارتباط می‌گیرد. فضایل مربوط به کار گروهی نیز از اهمیت خاصی در توانا کردن متخصصان به کار موفقیت‌آمیز با افراد دیگر برخوردارند. این فضایل شامل همکاری، حس مشارکت، وفاداری و احترام به ریاست معقول می‌باشد. سرانجام فضایل مربوط به تسلط به خود نیز در انجام مسئولیت اخلاقی ضروری می‌باشند. بعضی از این فضایل در مرکز فهم و درک اخلاقی قرار دارند: مثلاً فهم صحیح از خود و صدور احکام خوب اخلاقی. اینها همان چیزهایی هستند که ارسطو عقل عملی می‌نامید. فضایل دیگر مربوط به تسلط بر خویشتن در تعهد و انتقال فهم به عمل از نقش محوری برخوردارند. مثلاً شجاعت، انضباط شخصی، پشتکار، وفای به تعهدات، احترام به خود و صداقت. (Florman, 1987: 101)

کلمه آرته از قرن ششم قبل از میلاد به گونه‌ای گسترده در زبان و ادبیات یونانی به کار رفت و

بعدها به دست سقراط، افلاطون و ارسطو صیقل یافت و به معنای اخلاقی خاصی به کار گرفته شد. آرته در آغاز مفهوم اخلاقی خاصی نداشت بلکه به معنای هر نوع مزیت و کمال به کار می‌رفت؛ برای مثال در جمهور افلاطون از آرته اسب سخن به میان می‌آید، یعنی آن ویژگی که موجب می‌شود تا اسبی را بر دیگر اسبان برتر شماریم. چشم و گوش نیز دارای آرته است، به دلیل همین آرته‌های موجود در اشیاء است که برای آنها ارزش قائلیم. به همین ترتیب، آرته در فرهنگ اولیه یونانی، معنایی فراتر از معنای اخلاقی دوران بعدی داشت. آرته یک ورزشکار، قدرت بدنی او بود و به تعبیری دیگر، آرته عبارت بود از توانایی یا تفوق در هر زمینه‌ای، از ورزش گرفته تا سیاست و امور نظامی. امروزه در اغلب زبان‌های اروپایی، کلمه آرته به ویرچو (Virtue) ترجمه شده و معادل آن به کار می‌رود. در فرهنگ اسلامی نیز بر فضیلت (آرته) تأکید بسیاری شده که گفته می‌شود، تحت تأثیر فضایل مورد تأکید ارسطو و همراه با نظریه حد وسط و ترجمه متون فلسفه یونانی وارد جهان اسلام شده است. حدیثی منسوب به حضرت امیرمؤمنان علی^(ع) چهار فضیلت را به مثابه فضایل اصلی برمی‌شمارد که عبارت‌اند از: حکمت، شجاعت، عفت و عدالت. (اسلامی، ۱۳۸۹: ۱۶-۱۳)

کلمه‌ای که در یونانی برای کارکرد خاص چیزی به کار می‌رود آرته است. در زبان یونانی، آرته صرفاً به انسان و حوزه اخلاق اختصاص نداشته و بدون تکلف از آرته چاقو یعنی آنچه چاقو با آن خوب است یا آرته اسب یعنی آنچه اسب با آن خوب است، سخن به میان می‌آمده است. (کریمی، ۱۳۹۶: ۷۴) پرشش سوفسطاییان و سقراط نه اشیاء موجود بلکه آرته یا کارآمدی انسان بود. انسانی که در قلمرو دولت شهر زندگی می‌کرد. بنابراین آرته خود به خود به کارآمدی انسان در زندگی مربوط می‌شود که لزوماً معنایی اخلاقی ندارد، بلکه به معنای پرورش کل قوایی است که به کمک آنها انسان به زندگی خوب دست می‌یابد. (نوری سنگدهی، ۱۳۹۶: ۲۸۸) در تاریخ سیاسی غرب در عصر جدید می‌توان نیکولو ماکیاولی را کسی نام برد که از آرته بهره گرفت و بر فضیلت شهرواران یا به گفته خودش «ویرچو» تأکید داشت و آن را در قدرت شهرواران و هنر جنگاوری آنها می‌دید. (عالم، ۱۳۹۰: ۴۳-۴۲)

بنابراین، در پژوهش حاضر می‌توان با استفاده از مفهوم آرته (فضیلت) به یک بررسی علمی و دقیق از مسئله مورد نظر پرداخت و با استفاده از کارکرد آن در زندگی شهروندی در مسائل سیاسی، اجتماعی و اقتصادی از آن بهره گرفت و یک راهکار و روش جامع، علمی و کاربردی در

خصوص ایجاد محیطی شاداب و با نشاط و همراه با افزایش کارایی و مهارت برای دوران خدمت وظیفه عمومی (سربازی) ارائه داد.

تاریخچه سربازی در ایران

سربازگیری در ایران در طول تاریخ خود، به نام‌های گوناگون مانند؛ محافظ، گارد جاویدان، یاران فناپذیر، قزلباش، قوای محلی، تفنگچی‌لر، قوللر، نسقچی‌لر، سپاهیان ایلات، قوای ولایتی و غیره خوانده شده است، تاریخچه‌ای طولانی دارد. (نظری‌زاده و دیگران، ۱۳۹۰: ۵۹) در اوایل سال ۱۵۱۳، فیلسوف ایتالیایی «نیکولو ماکیاولی» نسبت به استفاده از سربازان مزدور خارجی انتقاد داشته و ارتشی را فراخواند که از شهروندانی تشکیل شده باشد که حاضر باشند جان خود را در دفاع از کشور فدا کنند. در سال ۱۷۹۳، با وضع قانون وظیفه عمومی نطفه ارتش در اروپا تکمیل شد. (هالستی، ۱۳۸۰: ۹۹) برای اولین بار در تاریخ بود که کل جمعیت یک کشور برای جنگ بسیج می‌شدند. این تحول بزرگ از طریق ایجاد نهاد به وقوع پیوست. این امر منجر به تغییراتی بنیادین میان دولت و مردم شد و برخلاف ارتش‌های پیشین، ارتش ناپلئون از شهروند-سربازان وفادار به حکومت مرکزی تشکیل شده بود. اندازه و قدرت مبارزه ارتش فرانسه بعد از انقلاب، قدرت‌های دیگر، اول روسیه و بعد ژاپن را بر آن داشت تا از این روش استفاده کنند. آنها موفق به ساختن ارتش‌های بزرگ شدند که البته منجر به افزایش دامنه جنگ‌های گسترده می‌شد و در جنگ‌های اول و دوم جهانی این گستردگی به اوج خود رسید. بسیاری از مستعمرات سابق از خدمت اجباری به عنوان ابزاری جهت ساخت نیروی ارتش استفاده کردند که حس میهن پرستی را به مردمی که با مفهوم وفاداری به کشور و قانون آشنایی نداشتند، به تدریج تزریق می‌کرد. در نتیجه بسیاری از رهبران جدید به ارتش به عنوان نهاد بالقوه و یا مدرسه ملت نگاه می‌کردند. آوردن بخش‌های بزرگی از جمعیت مردان به این نهاد، موقعیتی را فراهم می‌آورد تا آنان را با اندیشه میهن پرستی و نظم مدنی آشنا کنند و این سرآغاز ملت شدن یک اجتماع در جغرافیای سرزمینی خاصی بود. (ایمانی و قاسمی، ۱۳۹۵: ۳۹)

خدمت سربازی در ایران به دلیل عام‌الشمول بودن آن برای اتباع ذکور و ارتباط آن با مسئله دفاع از کشور در مرحله اول و افزایش مهارت و جامعه پذیری جوانان کشور از اهمیت خاصی در ایران به ویژه بعد از انقلاب و با تشکیل نهاد بسیج و نیروهای مردی برخوردار است. در اوایل قرن نوزدهم میلادی، ایران فاقد نیروی قابل توجه و سازمان متشکل و منظم نظامی بود. جنگجویان فقط هنگام جنگ و بروز خطر جمع‌آوری و متمرکز می‌شدند. برای جمع‌آوری و تمرکز آنان

بودجه و اعتباری نبود و هزینه نگهداری این دسته‌ها از طریق مصادره تأمین می‌شد. (ورهرام، ۱۳۸۵: ۱۳۱) اوایل قرن نوزدهم و دوران قاجار در ایران تأمین سرباز به تکیه بر قاعده بنیچه بود. تا دوران سلطنت ناصرالدین شاه، عضویت در ارتش به دو روش داوطلب و اجباری بود. امیر کبیر کوشید سربازی داوطلبانه را لغو و بر پایه قانون بنیچه، استخدام سربازان به صورت اجباری صورت گیرد. (علی‌بابایی، ۱۳۸۲: ۱۹۶) از طرف دیگر، در بیشتر سال‌های سده نوزدهم نیروهای مسلح از یک نیروی ویژه سلطنتی، یک نیروی مسلح مردمی، یک سواره نظام قبیله‌ای و یک ارتش جوان با عنوان نظام جدید تشکیل می‌شد. (آبراهامیان، ۱۳۸۹: ۳۷) نیروی ویژه سلطنتی تحت فرمان اشراف قاجار بود. نیروی مسلح مردمی به شکل نیروهای منطقه‌ای درآمدی بود. نیروهای مسلح مردمی از شیعیان هر منطقه، تحت فرمان افسران محلی و با مالیات‌های محلی تأمین می‌شد. این سربازان فاقد نظم بوده و فقط از رؤسای خود حمایت می‌کردند. نیروی سواره نظام از عشایر و تحت فرمان رئیسی از ایل خود بودند. این سربازان تنها زمانی وظیفه خود را به درستی انجام می‌دادند که به آنها وعده غارت و چپاول داده می‌شد. (Malcolm, 1915. 357) این رفتار نشانه تحقق نیافتگی مفهوم جدید سربازی اجباری بر اساس حس وطن پرستی و از جان گذاشتن بود. فساد و بی‌سامانی در قشون ایران از بالاترین مقام آغاز و به ساده‌ترین درجه‌دار ختم می‌شد. علاوه بر تمام این مسائل، رهبران ایلات و قبایل از فساد و درهم‌ریختگی قشون بهره می‌بردند، زیرا نیمی از افراد کل قشون از آنها فراهم می‌شد. (ورهرام، ۱۳۸۵: ۱۴۲) نظام جدیدی که جهت مقابله با قبیله‌گرایی نیروهای سنتی طراحی شده بود کارآمد نبوده و به علت شیوه‌های نامناسب سربازگیری به تدریج به همان مشکل گرفتار می‌شد و حتی در پاره‌ای از موارد در میان نیروهای قبایل با یکدیگر اختلاف و درگیری داخلی پیش می‌آمد. هنگ‌های قبیله‌ای هویت خود را در داخل نیروهای سلطنتی حفظ می‌کردند. چون بیشتر افراد ارتش از نیروهای قبایل مختلف بودند، افراد هر قبیله در دسته‌های جداگانه جمع می‌شدند. (Morier, 1912. 214) نیروهای پیاده نظام جدید پایتخت که لقب جانباز داشتند از ایلات قاجار و نیروهای ساکن در کوهستان‌های مازندران بودند. اعضای نیروی پیاده نظام جدید آذربایجان که سرباز نامیده می‌شدند، از ایلات گوناگون محلی گرد آمده بودند. به این ترتیب نهاد ایل پایه اصلی سربازی در ایران را تشکیل می‌داد. نوعی تمایل دائمی به طغیان و شورش که کنشی نابخردانه، نظم‌گریز و ضد ملی‌گرایانه است در سربازان ایلپاتی موجود در ارتش وجود داشت. (آبراهامیان، ۱۳۸۹: ۳۸) شاهان قاجار به علت مشکلات مالی نتوانستند ارتش دائمی قدرتمندی ایجاد کنند. زیرا، دسته‌های سواره نظام تحت

فرماندهی مستقیم خوانین ایلیاتی مستقل باقی می‌ماندند. رهبری هر دسته سواره نظام با رئیس ایل بود و تمام اعضای آن از یک ایل بودند. به همین دلیل این افراد تمایل خاصی به ایل خود داشتند تا به شاه و یا ارتش. در سال‌های ۱۹۰۷ به بعد، واحد توپخانه در ارتش ایران دارای چهار اراده توپ بود. بریگاد قزاق که در سال ۱۲۵۸ تشکیل شده بود، دو هزار نفر را در بر می‌گرفت. دولت در تقویت نیروی نظامی شکست خورده بود، اما از سال ۱۲۵۰ به بعد و با قاچاق سلاح‌های انگلیسی، قدرت نسبی قبایل افزون شده بود. قبایل جنوب سلاح‌های جدید دریافت کرده و مجهزتر از نیروهای دولتی بودند و در نتیجه حکومت را با حربه در اختیار گرفتن سلطنت تهدید می‌کردند. بنابراین، وقتی که ناصرالدین شاه به صدراعظم خود شکایت می‌کند که «من نه ارتش درست حسایی دارم و نه مهماتی برای تجهیز یک ارتش مناسب»، در بیان موقعیت مخاطره آمیز نظام سیاسی حاکم مبالغه نمی‌کند. (ورهرام، ۱۳۸۵: ۱۴۰)

رضا خان با تجربه بالای خود سامان ارتش مدرن ایران را با سیاستی جدید آغاز کرد. به این ترتیب، ارتش مدرن در ایران از سال ۱۳۰۰ با ترکیب قوای قزاق، پلیس جنوب و ژاندارمری با نظام سربازی اجباری تشکیل گردید. (کرونین، ۱۳۷۷: ۴۴۳) چون کشور در اوایل این قرن پراکنده، نامنظم و از هم پاشیده بود، سیاست‌گذاران خدمت سربازی اجباری در پی تأمین امنیت و افزایش حس میهن پرستی و نهایتاً ارتقای مهارت نظامی سربازان بودند در ایران بودند. مجلس پنجم شورای ملی در سال ۱۳۰۴، ضمن لغو بنیچه، تصویب نمود که کلیه اتباع ذکور اعم از سکنه شهر و قراء و قصبات و ایالات و متوقفین در خارج از ایران، از اول سن ۲۱ سالگی مکلف به خدمت سربازی می‌باشند. به این ترتیب مقرر گردید که تمام افراد ذکور ایران در سن ۲۱ سالگی به مدت دو سال تحت تعلیمات نظامی در ارتش قرار گیرند. (ایمانی و قاسمی، ۱۳۹۵: ۴۲-۳۹)

پس از انقلاب اسلامی ایران، خدمت اجباری سربازی ادامه یافت، چنان که در قانون خدمت سربازی تصریح شده است: دفاع از استقلال و تمامیت ارضی و نظام جمهوری اسلامی ایران و جان، مال و ناموس مردم، وظیفه دینی و ملی هر فرد ایرانی است و در اجرای این وظیفه، همه اتباع ذکور دولت جمهوری اسلامی ایران، مکلف به انجام خدمت وظیفه عمومی سربازی برابر مقررات این قانون می‌باشند و هیچ فرد مشمول خدمت وظیفه عمومی را جز در موارد مصرحه در این قانون، نمی‌توان از خدمت معاف کرد. پس از انقلاب و به‌خصوص در دوران دفاع مقدس، سربازی ماهیت دیگری یافت و خدمات ارزنده‌ای به کشور عرضه نمود. به گونه‌ای که امام

خمینی (ره) سربازی را از عبادات اسلام دانستند و مقام معظم رهبری نیز از سربازی به عنوان خدمت مقدس یاد کردند. (نظری‌زاده و دیگران، ۱۳۹۰: ۶۱)

درس‌های گذشته از سربازی

تا به امروز خدمت سربازی از تاریخچه پر فراز و نشیبی برخوردار بوده و در این تاریخ تقریباً تمام جوانان ذکور ایران در دوره‌های مختلف این مرحله از زندگی را تجربه کرده و پشت سر گذاشته‌اند و درس‌های بسیاری از آن گرفته و در پاره‌ای از موارد خاطرات تلخی را از دوران سربازی در ذهن خود دارند. در این بخش از پژوهش مروری کوتاه و مختصر از درس‌هایی که سربازی برای جوانان ایران اسلامی دارد و گاه‌آ تلخی‌هایی که ممکن است از این دوره از زندگی چشیده باشند مورد بحث و تبیین قرار می‌دهیم. در ابتدا کارکردهایی را که سربازی برای یک جوان می‌تواند داشته باشد تا تجربه‌ای ارزشمند شود و در آینده چراغ روشنی باشد در راه موفقیت و اعتلای آن، مورد تبیین قرار می‌دهیم.

الف) خوداتکایی شخصی سربازان؛

۱. سربازان در دوره خدمت وظیفه زندگی مستقل را تجربه می‌کنند،
۲. سربازان در دوره خدمت وظیفه زندگی همراه با قناعت را تمرین می‌کنند،
۳. سربازان در دوره خدمت وظیفه قانون‌گرایی و احترام به قانون را یاد می‌گیرند،
۴. سربازان در دوره خدمت وظیفه نحوه صرفه‌جویی در منابع را یاد می‌گیرند،
۵. در دوره خدمت وظیفه خودکفایی و خوداتکایی در وجود سربازان تقویت می‌شود،
۶. سربازان در دوره خدمت وظیفه دوری از تجملات را می‌آموزند،
۷. در دوره خدمت وظیفه پویایی و پشتکار در وجود سربازان تقویت می‌شود،
۸. در دوره خدمت وظیفه قدرت تحمل سربازان در برابر سختی‌ها افزایش می‌یابد.

ب) روحیه تعاون و همکاری بین فردی؛

۱. سربازان در دوره خدمت وظیفه با شیوه انجام کار گروهی آشنا می‌شوند،
۲. سربازان در دوره خدمت وظیفه زندگی دسته‌جمعی را تمرین می‌کنند،
۳. دوره خدمت وظیفه باعث اجتماعی شدن سربازان می‌شود،
۴. دوره خدمت وظیفه باعث تقویت روحیه ایثار و کمک به هم نوع می‌شود،
۵. سربازان در دوره خدمت وظیفه تشریک مساعی و همکاری با یکدیگر را فرا می‌گیرند.

(حسنقلی‌پور و دیگران، ۱۳۹۳: ۸۶)

ج) آشنایی با فرهنگ مردمان ایران اسلامی؛

۱. سربازان در دوره خدمت وظیفه با خرده فرهنگ‌ها و قومیت‌ها آشنا می‌شوند،
۲. سربازان در دوره خدمت وظیفه با اخلاق اسلامی آشنا می‌شوند،
۳. سربازان در دوره خدمت وظیفه با فرهنگ و آداب رسوم دیگر اقوام ایرانی آشنا می‌شوند،
۴. دوره خدمت وظیفه موجب امتزاج فرهنگی و قومی می‌شود،
۵. سربازان در دوره خدمت وظیفه با جغرافیای وسیع ایران آشنا می‌شوند،
۶. سربازان در دوره خدمت وظیفه با تاریخ و تمدن ایران آشنا می‌شوند،
۷. سربازان در دوره خدمت وظیفه با سبک زندگی ایرانی-اسلامی آشنا می‌شوند.

د) حس تعلق سرزمینی؛

۱. در دوره خدمت وظیفه، به دلیل زندگی مشمولین در بخش‌های مختلف سرزمین ایران باعث افزایش حس تعلق سربازان به کشور می‌گردد،
۲. در دوره خدمت وظیفه حب به وطن در سربازان نهادینه می‌شود.

ه) حس تعلق سربازان به نظام؛

۱. دوره خدمت وظیفه باعث می‌شود سربازان نقش خود را در تأمین امنیت و سرنوشت کشور درک کنند،
۲. در دوره خدمت وظیفه، سربازان به نقشی که در سرنوشت مملکت خود دارند آگاهی می‌یابند،
۳. در دوره خدمت وظیفه سربازان می‌فهمند که تأمین امنیت کشور و رأس امور به مردم واگذار شده است،
۴. در دوره خدمت وظیفه سربازان از تلاش حاکمیت برای توسعه متوازن در اقصی نقاط کشور آگاه می‌شوند،
۵. در دوره خدمت وظیفه سربازان به توزیع مساوی امکانات در جامعه از سوی حکومت پی می‌برند. (موسوی نقابی و دیگران، ۱۳۹۳: ۱۰۹)

در مقابل کارکردهای ارزنده‌ای که خدمت سربازی داشته و دارد، مشکلات، تلخی‌ها و نگرانی‌هایی را برای جوانان و حتی والدین آنها نیز تا به امروز داشته است که باعث ترس، عدم نشاط و نگرانی جوانان از سربازی شده است و حتی گاهاً هیچ کمکی به اعتلا و ارتقای توان و کارآمدی آنان نکرده است، که این مهم یک برنامه‌ریزی و راهکار الزامی، جامعه، دقیق و کارآمد را می‌طلبد

تا در آینده از میزان این ناراحتی‌ها و مشکلات کاست و شاهد نشاط، شادابی و آسودگی جوانان از سربازی و در نهایت ارتقای توان، کارآمدی و مهارت آنان برای آینده و ورود به جامعه باشیم. در ذیل پاره‌ای از تلخی‌ها و مشکلاتی را که تا امروز سربازی برای جوانان داشته است، ذکر می‌کنیم.

۱- نداشتن انگیزه کافی در انجام امور محوله در میان سربازان؛ بسیاری از سربازان انگیزه کافی برای انجام وظایف و اموری که بر عهده آنها است ندارند و از زیر وظایف خود شانه خالی می‌کنند که ضمن کاهش نشاط و شادابی در سربازان باعث عادت کردن آنها به تن‌پروری و در فرار از امور محوله به آنها برای آینده می‌شود. (فرهی بوزنجانی و دیگران، ۱۳۸۸: ۱۱۵)

۲- روی آوردن به عکس و فیلم‌های مبتذل و مواد مخدر به دلیل عوامل روانشناختی؛ در دوران سربازی به دلیل اینکه جوان سرباز از خانواده خود فاصله گرفته و در یک محیط جدید و ناآشنا و گاه‌آ خسته کننده و سخت قرار گرفته فشارهای روحی و روانشناختی بسیاری را در خود احساس می‌کند و جهت کاهش سرخوردگی‌ها و ناراحتی‌های خود به ابتذال و مواد مخدر روی می‌آورد، که این امر می‌تواند ضربه سنگینی را به جوانی که در حساس‌ترین دوران زندگی خود است، بزند. (همان: ۱۱۷)

۳- این ذهنیت که در دوره سربازی به شخصیت و توانایی سرباز توجه نمی‌شود و سرباز از منزلت پایینی برخوردار است؛ بسیار از جوانان و مشمولان خدمت سربازی گمان می‌برند که در دوران سربازی به توانایی و کارایی آنان توجه نمی‌شود و شخصیت آنان مورد بی‌توجهی و بی‌احترامی قرار می‌گیرد و نهایتاً این تصور وجود دارد که از همه مهم‌تر در جامعه و در بین مردم منزلت سرباز بسیار حقیر و خورد است، که همین عوامل باعث کاهش بسیار زیاد انگیزه و شادابی در جوان سرباز می‌شود. (حسنقلی‌پور و دیگران، ۱۳۹۳: ۸۶)

۴- عدم توجه به استعداد، مهارت و توانایی سربازان؛ در بسیاری از مواقع به توانایی و مهارت سربازان توجه نمی‌شود و فقط به عنوان یک سرباز ساده به آن توجه می‌شود که باید آموزش‌های نظامی و دفاعی ببیند و به هیچ کاری کار دیگری جز پاسبانی و دیگر مسائل نظامی نمی‌آید و همین عمل روحیه و نشاط و کارایی را از جوان سرباز می‌گیرد و استعدادهای آن را کور می‌کند و از آن یک جوان سرخورده و ضعیف و ناکارآمد می‌سازد.

۵- احساس تلف شدن عمر در دوران سربازی در جوان سرباز؛ یک جوان سرباز احساس می‌کند که در دوران سربازی هیچ چیزی بر دانش، مهارت و آموخته‌هایش افزوده نمی‌گردد و در دورانی که در سربازی است عمرش تلف می‌شود و آن را نوعی بیگاری و وقت تلف کردن می‌داند.

دانند، که این امر نشاط و روحیه را نیز از سرباز می‌گیرد و دائماً روزشماری می‌کند تا دوران سربازیش به پایان برسد و در ذهن خودش رهایی یابد. (خبرگزاری جمهوری اسلامی ایران، ۱۳۹۳)

بنابراین، به دلیل مسائل، مشکلات و ذهنیات ذکر شده و بسیاری موارد دیگر است که بسیاری از جوانان از رفتن به خدمت مقدس سربازی ترس دارند و به هر صورتی در تلاش هستند که از رفتن به سربازی فرار کنند. عده‌ای برای رفتن به سربازی دوران تحصیل خود را طولانی می‌کنند، عده‌ای با دنبال دریافت معافیت از خدمت حتی با فریبکاری هستند، عده‌ای دائماً از سربازی رفتن خودداری می‌کنند و به عنوان سرباز فراری شناخته می‌شوند و بسیاری از حربه‌های دیگر که جوانان مشمول به کار می‌برند تا به هر طریقی از زیر خدمت سربازی شانه خالی کنند و حاضر نیستند به سربازی بروند. در نتیجه، لازم است با یک برنامه جامع و اقدام به تغییر در وضعیت دوران سربازی و ایجاد انگیزه و نشاط و شادابی و جذابیت در دوران سربازی ترس و نگرانی جوانان مشمول را نسبت به سربازی از بین برد و نشاط و مهارت جوانان را در دوران سربازی افزایش داد و استعداد آنها را شناخت و شکوفا کرد تا سربازی برای جوانان خوشایند و مطلوب شود و علاقه در آنان برای رفتن به سربازی ارتقا یابد و با رفتن به سربازی به دنبال کشف و افزایش توانایی و استعدادهای خود باشند و با علاقه و نشاط بسیار به استقبال سربازی بروند.

نیازهای امروز از سربازی

مقام معظم رهبری (مدظله العالی) با بیان اینکه؛ تنها دادن آموزش‌های نظامی به سربازان کافی نیست بر شناسایی استعداد و شکوفایی سربازان و مهارت آموزی آنها تأکید داشته‌اند و تاکنون بیش از ۱۷۰ تدبیر در رابطه با سربازان صادر فرموده‌اند و تأکید داشته‌اند که توجه شود تا سربازان پس از پایان دوران خدمت جزء جوانان مؤمن و تأثیرگذار در کشور باشند. امروز سربازی ویژگی‌های خاصی پیدا کرده است. ۴۰ تا ۵۰ درصد سربازان دارای تحصیلات دانشگاهی و عمدتاً متخصص و خبره هستند که سن بسیار خوبی است و سربازان در این دوره از نشاط خوبی برخوردار بوده، به آینده امید دارند. این حجم گسترده از سربازان، ثروت عظیمی از جنس معادن طلا و نقره به حساب می‌آیند. هر روز حدود هزار سرباز وارد نیروهای مسلح می‌شوند و به همین تعداد نیز سرباز از نیروهای مسلح ترخیص می‌شود. با توجه به این موضوع سربازان ظرفیت عظیمی هستند که باید روی آنها سرمایه‌گذاری کرد، زیرا تمام اقوام و قشرهای کشور را در بر می‌گیرند. (برگرفته از خبرگزاری مهر، ۱۳۹۶)

با توجه به اینکه یک حجم عظیم از جوانان کشور را سربازان تشکیل می‌دهند که در دوران رشد و تربیت و مهارت آموزی قرار دارند، برای ورود به بازار کار و زندگی آماده می‌شوند، از تمام اقوام و نقاط کشور هستند، به بدنه جامعه و اقتصاد و تولید کشور وارد می‌شوند و در آینده اداره کنندگان اقتصاد، فرهنگ، سیاست و دیگر بخش‌های جامعه می‌باشند و از همه مهم‌تر مدافعان امنیت، اقتصاد و فرهنگ ایران اسلامی در برابر بیگانگان و رقبای خارجی خواهند بود، لذا یک برنامه‌ریزی دقیق و کارآمد و یک تلاش همگانی و یکدست لازم است تا این جوانان با انگیزه و نشاط کافی وارد خدمت سربازی شوند و در این دوره با علاقه و امکانات کافی استعداد و ظرفیت خود را شکوفا کرده و کسب مهارت کنند تا پس از پایان خدمت سربازی به عنوان یک نیروی ماهر در بخش‌های مختلف وارد جامعه شوند و اشتغال‌زایی داشته باشند و نهایتاً در خدمت جامعه و خانواده قرار گیرند.

با توجه به چالش‌های کشور در خصوص اشتغال جوانان، آموزش‌های سیاسی و فرهنگی جوانان، مشکلات قبل و در طول سربازی برای جوانان و افزایش نشاط و ارتقای مهارت در سربازان، لازم است کارهایی صورت گیرد، برنامه‌هایی تدوین و طرح‌هایی اجرا شود، تا ترس و اضطراب جوانان از رفتن به خدمت مقدس سربازی از بین برود، در دوران سربازی نشاط و شادابی جوان سرباز افزایش یابد و نهایتاً آموزش ببیند و مهارت و استعداد خود را شکوفا کند و ارتقا دهد، که در این نوشتار با توجه به چارچوب و مفهوم آرته (فضیلت و استعداد) نظر بر این است که مدت زمان دوران سربازی به دو بخش و دوره تقسیم شود. به این صورت که در دوره اول (بخش عمومی) آموزش‌های نظامی، دفاعی و همگانی به سربازان داده شود، در دوره دوم (بخش خصوصی) بر اساس استعداد، توانایی و مهارت سربازان، آموزش‌های خصوصی در زمینه‌های مختلف به سربازان داده شود. در ادامه نوشتار، به صورت جداگانه هر دو بخش عمومی و خصوصی به صورت کامل توضیح داده و تبیین می‌شود.

الف) دوره عمومی:

همان طور که اشاره شد دوره عمومی سربازی مربوط به آموزش‌های نظامی و توانایی دفاع است، که این بخش از سربازی برای همگان یکسان است و جوانان و سربازان کشور که بدنه اصلی دفاع از حریم ایران اسلامی می‌باشند باید این آموزش مهم را حتماً به صورت تمام و کمال ببینند تا برای مقابله با هرگونه تهدید و تجاوزی آماده باشند، اما به دلیل اینکه این نوع آموزش در حال حاضر در مراکز آموزشی و پادگان‌های سربازی به نحوه احسن و کامل انجام می‌شود و همگان با

آن آشنایی دارند، نیاز به توضیح خاصی در این بخش نیست، فقط لازم است که اشاره شود این بخش مربوط به آموزش‌های نظامی و دفاعی است. اما در همین دوره، از یک مسئله نباید گذشت و بسیار قابل ذکر است که بسیار هم مورد غفلت قرار می‌گیرد و آن هم مربوط به آموزش‌های مقابله با تهدیدات و جنگ نرم است که در دوران سربازی و در بخش عمومی به دنبال آموزش مقابله با تهدیدات سخت و نظامی، باید آموزش‌های مربوط به تهدیدات و جنگ نرم به سربازان داده شود.

نظام جمهوری اسلامی ایران از زمان پیروزی انقلاب اسلامی تاکنون با تهدیدات و چالش‌های متعددی مواجه بوده است. این تهدیدات در سال‌های آغازین پیروزی انقلاب بیشتر ماهیت سخت داشته، که از جمله این تهدیدات سخت می‌توان به جنگ تحمیلی، عملیات طبرس، کودتا و اقدامات تروریستی گروهک‌ها به ویژه منافقین اشاره کرد. اما در دو دهه گذشته ماهیت اکثر تهدیدها تغییر کرده، به صورتی که بیشتر در قالب تهدیدات نرم بروز می‌کند. (ابوالفتحی و نوری، ۱۳۹۲: ۱۷) به همین دلیل در کنار آموزش‌های نظامی و سخت، لازم است در دوره عمومی، آموزش‌های مربوط مقابله با تهدیدات و جنگ نرم به سربازان داده شود، تا سربازان نظام مقدس جمهوری اسلامی ایران علاوه بر توانایی مقابله با تهدیدات سخت افزاری و جنگ روبه‌رو توانایی مقابله با تهدیدات نرم‌افزاری و جنگ نرم را داشته باشند.

مسئله تهاجم فرهنگی از مهم‌ترین تهدیدات نرم است که همواره در فرمایشات مقام معظم رهبری نیز مورد توجه و تمرکز بوده است. همان طور که ایشان فرمودند: «تهاجم فرهنگی این است که یک مجموعه سیاسی یا اقتصادی برای مقاصد سیاسی خود و برای اسیر کردن یک ملت، به بنیان‌های فرهنگی آن هجوم می‌برد. آنچه ما آن را تهاجم فرهنگی دشمن می‌نامیم و پیوسته مردم هوشیار خود و بیش از همه جوانان را به مجاهدت در برابر آن فرا می‌خوانیم، همانا کوشش همه جانبه دشمنان ما با استفاده از همه ابزارهای تبلیغی و خبری و سیاسی و امنیتی برای برانگیختن همین دشمن دورنی است». (بیانات مقام معظم رهبری، ۱۳۷۷) همچنین ایشان در فرازی دیگر اینگونه هشدار دادند که؛ «همه باید مسائل فرهنگی را جدی بگیرند، مظهر این تهاجم همان اباحی‌گری است که از راه خدشه در اعتقادات، تشویق جریان‌های خلاف اخلاق در جامعه و تشویق و ترویج انواع و اقسام فسادها ایجاد می‌شود. اینها چیزهایی است که همه مسئولان کشور باید به آن بسیار توجه کنند و فقط مخصوص مسئولان فرهنگی نیست». (بیانات مقام معظم رهبری، ۱۳۸۰) نکته کلیدی در بیانات ایشان این است که مسئولیت مقابله با تهدیدات نرم،

فقط مربوط به مسئولان فرهنگی نظام نیست، بلکه تمامی مسئولان و سازمان‌های نظام باید در این زمینه برنامه‌ریزی داشته و اقدام نمایند. سازمان وظیفه عمومی و مراکز آموزشی سربازی و پادگان‌ها نیز که سالانه تعداد کثیری از جوانان را تحت عنوان خدمت سربازی جذب می‌نمایند و آموزش می‌دهند، باید با برنامه‌ریزی مدون و کارآمد ضمن آماده ساختن مشمولین جهت مقابله با تهدیدات نرم و جنگ نرم دشمنان تقویت نمایند. باید توجه نمود که تأثیرات این آموزش‌ها و ارتقای توان مقابله جوانان سرباز با تهدیدات نرم اثر بلندمدت خواهد داشت. (موسوی‌نقابی و دیگران، ۱۳۹۳: ۱۰۰) به همین جهت، لازم است در دوران سربازی و در بخش عمومی به دنبال آموزش‌های مقابله با تهدیدات سخت و جنگ و تجاوز به کشور، آموزش‌های مربوط به مقابله با تهدیدات نرم و جنگ نرم به سربازان که جوانان و حساس‌ترین قشر کشور هستند، داده شود. توانایی مقابله با تهدیدات سخت و نرم آرته سرباز است و باعث افزایش حس وظیفه‌شناسی و رسیدن به سعادت که دو مسئله مورد تأکید آرته (فضیلت) است می‌شود که از اهداف اصلی سربازی است، به این صورت که وظیفه‌شناس بودن یک فضیلت است و اما تشخیص یک وظیفه در موقعیت خاص و ترجیح آن بر سایر وظایف یک فضیلت برتر است و از آنجا که میان فضیلت و سعادت رابطه علی معلولی وجود دارد، وظیفه‌شناسی باعث رسیدن به سعادت می‌شود.

ب) دوره خصوصی:

دوره خصوصی مربوط به بخش آموزش‌های خصوصی شامل استعدادیابی، آموزش و ارتقای مهارت در سربازان می‌شود. در دوره خصوصی، سربازان غربالگری خواهند شد و سربازانی که قبل از ورود به خدمت سربازی مهارتی داشته‌اند و در حوزه‌ای که تحصیل کرده‌اند و مدرک یا گواهینامه‌ای دارند در همان بخش که مهارت و مدرک دارند به کار گرفته می‌شوند و آموزش‌های لازم را می‌بینند. اما سربازانی که هیچ‌گونه مهارت و گواهینامه‌ای در هیچ زمینه‌ای ندارند و هیچ آموزشی قبل از سربازی ندیده‌اند، لازم است در بخش‌هایی که در حد توان و بر اساس علاقه و انگیزه‌ای که دارند به کار گرفته شوند و در همان بخش آموزش ببینند و در صورت کسب صلاحیت در پایان خدمت گواهینامه مهارت دریافت کنند. آرته (فضیلت) برزندگی، برتری، توانایی و استعداد معنی می‌شود. بر اساس مفهوم آرته لازم است پس از دریافت اطلاعات و مدارک در خصوص توانایی و استعداد سربازان، هر کدام از سربازان در بخش‌هایی که استعداد و مهارت دارند و یا نزدیک و مربوط به استعداد و مهارت آنها است به کار روند و آموزش‌های لازم را

بینند تا به این طریق در نهایت و در پایان خدمت سربازی به حد مطلوب مهارت، برتری، فضیلت، اخلاق و نهایتاً سعادت برسند و برای خود، خانواده و جامعه کارآمد و مطلوب باشند.

آرته آن ویژگی است که باعث می‌شود یک فرد در یک چیز خاص نسبت به دیگران برتری و مهارت داشته باشد. آرته یک چاقو، تیز بودن آن است همان‌طور که آرته یک ورزشکار، قدرت بدنی او است و به تعبیری دیگر، آرته عبارت است از: توانایی یا تفوق در هر زمینه‌ای، از ورزش گرفته تا سیاست و امور نظامی. بر اساس این مفهوم ویژگی‌های آن می‌توان توانایی‌ها، استعداد و برتری هر جوان سرباز را کشف کرد و افزایش داد، تا جوان سرباز در آن بخش که بر اساس توانایی و علاقه او است و در آن بخش نشاط و انگیزه بیشتری دارد به کار گرفته شود. به این طریق هم انگیزه و علاقه جوانان برای رفتن به سربازی و کسب مهارت و اخذ گواهینامه در دوران سربازی افزایش می‌یابد، نشاط و شادابی جوان سرباز در دوران سربازی افزایش می‌یابد و هم مهارت و توانایی آنها ارتقا می‌یابد و برای ورود به جامعه آماده می‌شوند.

در گذشته در یونان باستان، سربازان جزء لایه‌های ممتاز و بالای طبقات اجتماعی محسوب می‌شدند. پاسداران که بخشی از آن را سربازان تشکیل می‌دادند در طبقه فرمانروایان جای می‌گرفتند و به استعدادهای خاص آنها عنایت بسیار می‌شد، یعنی در چنین لایه‌ای از جامعه بیش از هر چیز بر آمادگی برای دفاع از جامعه تأکید می‌شده است. اساساً کارویژه پاسداران (سربازان) حفاظت از داخل و دفاع از تهاجم خارجی بود، ولی این آمادگی به هیچ وجه به یک بعد خاص تقلیل پیدا نمی‌کرد، بلکه به استعدادهای (آرته) افراد هم توجه خاص می‌شد. اما در حال حاضر، در کشور ما همه استعدادهای جوان سرباز در یک بعد عمومی تقلیل پیدا کرده و وجوه و توانایی‌های اختصاصی نادیده گرفته می‌شود. در باستان در همین بعد جسمی استعدادهای ظرفیت‌ها و آرته‌های متفاوت نظیر کشتی، دومیدانی، اسب‌دوانی، پرتاب نیزه، شنا، چوگان بازی و بسیاری دیگر از ورزش‌های رزمی و بدنی مورد توجه بود، که اگر چنانچه در صفحات قبل بدان اشاره کردیم، بعد حملات و تهاجمات فرهنگی را نیز در جنب حملات فیزیکی دشمنان به خاک خود محاسبه کنیم، می‌توانیم یک گستره عظیم از استعدادهای توانایی‌ها و آرته‌ها را (روزنامه‌نگاری، مقاله نویسی، مهارت‌های فنی، مباحث تحقیقاتی، شاخه‌های نرم‌افزاری، استعدادهای سیاسی و فرهنگی و...) در این دو بخش در دنیای سربازی کشف و پرورش دهیم.

به این صورت، سربازی در کشور و برای وطن، در عین دفاع از کشور باعث کسب استعداد و مهارت‌آموزی و حتی کسب درآمد برای ارگان‌های نظامی و ارتش کشور می‌شود. بدین وسیله و

از این طریق، حتی با سامان دادن به نحوه سربازگیری به صورت امریه، با توجه بیشتر بر استعداد و آرتة سربازان تحصیل کرده، می‌توان سربازان را در بخش‌های مختلف به کار گرفت و کسب درآمد کرد. مسئله دیگر که در این پژوهش مورد تأکید قرار گرفته شده و جهت بهبود وضعیت سربازی در کشور بسیار بدان توجه می‌شود بحث نشاط و روحیه در سربازان است. با توجه به استعداد و علائق سربازان که ذکر آن شد می‌توان نشاط و شادابی را در جوان سرباز افزایش داد. برای روشن شدن موضوع چند مثال و نمونه را در این مورد ذکر خواهیم کرد. مهندس «مهدی بازرگان» در کتاب خاطرات خود می‌نویسد: «من وقتی تحصیلات خود را در فرانسه تمام کردم و با عشق و علاقه به ایران برگشتم تا به سربازی بروم و فکر کردم سربازی جایی است که می‌توانم استعدادهای خود را به کار گیرم و در اینجا می‌توانم بر اساس توانایی‌ها و مهارت‌های خودم کار کنم، اما زمانی که به آنجا رفتم آنجا فهمیدم که همه چیز به روال عمومی و عادی است و مرا مانند و همراه بقیه به جمع‌آوری آشغال‌های داخل پادگان فرستادند، آنجا بود که فهمیدم عمر من دارد تلف می‌شود». (نجاتی: ۱۳۷۷: ۱۶۲) بنابراین، اینجا است که باید آرتة و توانایی‌های سربازان توجه شود تا هم کارایی لازم را داشته باشند و هم نشاط، روحیه و شادابی از آنها گرفته نشود. دکتر علیپوریان می‌گوید: «من بر حسب علاقه‌ای که به کوهنوردی داشتم، در دوران سربازی علائق شدید خود را به تربیت بدنی پادگان مربوطه اعلام کردم، از طریق کانال‌های مختلف و بعد از یک روال طولانی مرا به تربیت بدنی پادگان محل خدمتم معرفی کردند، اما برخلاف میل، علاقه و استعدادی که در کوهنوردی داشتم، مرا به دومیدانی بردند». (مصاحبه نگارنده با دکتر علیپوریان، ۱۳۹۶) به این صورت، شادابی و نشاط از او گرفته شده و توانایی و کارایی آن که می‌توانست در کوهنوردی به عنوان یک تکاور کوهنورد مورد استفاده قرار گیرد تلف شده است. «ژان ژاک روسو» در کتاب اعترافات خود می‌نویسد که او در زمان لوئی چهاردهم، به یک منطقه دور افتاده و متروک در یک اتاق کوچک در کنار یک برکه آب تبعید شد، در حالی که از علائق رمانتیک روسو خبر نداشتند و آرتة او را در نظر نگرفته بودند، یعنی آنجا همان جایی بود که روسو همیشه دعا می‌کرد که لوئی چهاردهم بر سر خشم بماند و او را از تبعید برنگرداند چون این همان چیزی بود که او می‌خواست. (روسو، ۱۳۹۴: ۵۵۲) با کشف و شکوفا کردن این علائق و استعدادها در جوان سرباز می‌توان نشاط و شادابی را در او افزایش داد و زمینه رشد و پرورش او را فراهم کرد. بنابراین، باید به وجه اختصاصی آرتة، استعداد و توانایی افراد توجه کرد، چیزی که در سربازی بسیار مورد غفلت قرار می‌گیرد و تلف می‌شود. کاش قبل از سربازی برای جوان سرباز

معلوم و مشخص باشد که با توجه به آرته و توانایی‌هایی که دارد، قرار است چه بخشی از مسائل دفاعی و پیشرفت کشورش بر عهده او باشد و قرار است چه نقشی را در حفاظت و اعتلای کشورش ایفا کند تا با روحیه و شادابی به استقبال سربازی برود و استعداد‌های خود را هرچه بیشتر شکوفا کرده و به کار گیرد.

نتیجه‌گیری

در پژوهش حاضر سعی بر آن شده است تا به کمک مطالعات، یافته‌ها و تحقیقات نویسندگان مقاله‌ای ارائه شود تا در خصوص افزایش میزان نشاط و ارتقای مهارت در سربازان و نهایتاً به کارگیری آن در جامعه راهکارها و پیشنهادهای ارائه شود، که به همین سبب، بعد از تعریفی جامع از مفهوم آرته و واکاوی آن، سعی شد با کارگیری این مفهوم، این مطلب ارائه شود که با تقسیم دوران سربازی به دو بخش عمومی و خصوصی و توجه به استعدادها و توانایی‌ها و آرته سربازان در دوران خصوصی می‌توان نشاط و مهارت سربازان را افزایش داد و باعث کارآمدی سربازان و حتی کسب درآمد به کمک آنها شد. در دوره عمومی سربازی مطابق روال سابق مهارت‌های نظامی و دفاعی به سربازان ارائه می‌شود که در حال حاضر در حد مطلوب انجام می‌شود که نیازی به توضیح ندارد و فقط پیشنهاد می‌شود یک بخش با عنوان دفاع در برابر تهدید و جنگ نرم به این دوره از سربازی اضافه شود و به سربازان مقابله با تهدیدات نرم و تهاجم فرهنگی آموزش داده شود، اما در دوره خصوصی ابتدا باید به استعداد، توانایی و آرته سربازان توجه شود بر اساس آرته و مهارتی که جوانان سرباز در حوزه‌ها و زمینه‌های متفاوت دارند، در بخش‌های مربوط به آن به کار گرفته شود تا هم نشاط و شادابی داشته باشند و هم مؤثر واقع شوند و شکوفا گردند و در خدمت جامعه و کشور قرار گیرند. جوان سرباز اگر بداند که با رفتن به سربازی در زمینه‌ای که استعداد، توانایی و علاقه آن را دارد آموزش می‌بیند و به کار گرفته می‌شود و قرار است در کدام قسمت از بخش دفاعی و پیشرفت و اعتلای کشور نقش آفرینی کند، نشاط و شادابی آن افزایش می‌یابد و با علاقه بسیار در جهت شکوفا کردن و به کار بردن توانایی‌های خود تلاش خواهد کرد و به این صورت برای ورود با جامعه و کمک به پیشرفت، امنیت و آبادانی کشور آماده خواهد شد. بنابراین، اگر بعد از آموزش‌های نظامی و دفاعی مربوط به حوزه نظامی، سربازان بر اساس آرته، استعداد و توانایی در زمینه‌هایی که استعداد و علاقه دارند آموزش ببینند، هم نشاط و مهارت آنها افزایش خواهد یافت و هم برای جامعه و کشور کارآمد و مفید خواهند شد.

منابع فارسی

کتاب

- ۱- آبراهامیان، یرواند (۱۳۸۹)، ایران بین دو انقلاب، ترجمه، احمد گل محمدی و محمدابراهیم فتاحی، تهران، نشر نی، چاپ چهاردهم
- ۲- روسو، ژان ژاک (۱۷۸۸م)، اعترافات، ترجمه، مهستی بحرینی، تهران، انتشارات نیلوفر، ۱۶ فروردین، ۱۳۹۳
- ۳- عالم، عبدالرحمان (۱۳۹۰)، تاریخ فلسفه سیاسی غرب (قرن نوزدهم و عصر جدید)، دفتر مطالعات سیاسی و بین‌الملل (وزارت امور خارجه)، چاپ چهاردهم
- ۴- علی‌بابایی، غلامرضا (۱۳۸۲)، تاریخ ارتش ایران از هخامنشی تا پهلوی، تهران، انتشارات آشیان، چاپ اول
- ۵- کرونین، استفانی (۱۳۷۷)، ارتش و تشکیل حکومت پهلوی، ترجمه، غلامرضا علی‌بابایی، تهران، انتشارات خجسته، چاپ دوم
- ۶- نجاتی، غلامرضا (۱۳۷۷)، خطرات بازرگان: شصت سال خدمت و مقاومت، تهران، نشر رسا
- ۷- ورهرام، غلامرضا (۱۳۸۵)، نظام سیاسی و سازمان‌های اجتماعی ایران در عصر قاجار، تهران: انتشارات معین، چاپ اول

۸- هالستی، کی‌جی (۱۳۸۰)، مبانی تحلیل سیاست بین‌الملل، ترجمه، بهرام مستقیمی و مسعود طارم‌سری، تهران، دفتر مطالعات سیاسی و بین‌المللی (وزارت امور خارجه)، چاپ دوم

مقالات

- ۱- اسلامی، سیدحسن (۱۳۸۹)، حدیث فضایل و اخلاق فلسفی، علوم حدیث، سال یازدهم، شماره سوم.
- ۲- امیدی، مهدی (۱۳۹۰)، تبیین اخلاق فضیلت در فلسفه سیاسی کلاسیک، معرفت سیاسی، سال سوم، شماره دوم
- ۳- برزو فرهی بوزنجانی و دیگران (۱۳۸۸)، مطالعه مشکلات رفتاری کارکنان وظیفه یک یگان سازمانی، فصلنامه پژوهش‌های مدیریت منابع انسانی دانشگاه جامع امام حسین (ع)، سال اول، شماره سوم
- ۴- سیدمجتبی موسوی نقابی و دیگران (۱۳۹۳)، تبیین کارکردهای فردی-اجتماعی در دوره نظام وظیفه و تأثیر آن بر قدرت نرم ملی، دوفصلنامه قدرت نرم، سال چهارم، شماره دهم

۵- طهمورث حسنقلی‌پور و دیگران (۱۳۹۳)، بازاریابی اجتماعی، رهیافتی جهت تغییر نگرش‌ها نسبت به دوره نظام وظیفه عمومی، فصلنامه راهبرد اجتماعی و فرهنگی، سال سوم، شماره دوازدهم

۶- علی ایمانی، علی‌اصغر قاسمی (۱۳۹۵)، سیاست‌گذاری خدمت سربازی و فرآیند ملت‌سازی در ایران، فصلنامه پژوهش‌های راهبردی سیاست، سال پنجم، شماره ۱۸

۷- فرهاد نظری‌زاده و دیگران (۱۳۹۰)، آینده پژوهی خدمت سربازی در ایران (روندهای کلان در افق پانزده ساله)، فصلنامه راهبرد دفاعی، سال نهم، شماره ۳۴

۸- کریمی، روح‌الله (۱۳۹۶)، اخلاق ناصری و نسبت آن با اخلاق نیکوماخوس در تربیت اخلاقی، پژوهش در مسائل تعلیم و تربیت اسلامی، سال بیست و پنجم، شماره ۳۴

۹- محمد ابوالفتحی، مختار نوری (۱۳۹۲)، تأثیر سرمایه اجتماعی بر افزایش قدرت نرم جمهوری اسلامی ایران، پژوهشنامه انقلاب اسلامی، سال دوم، شماره ششم

۱۰- محبوبی آرانی، حمیدرضا (۱۳۹۱)، فضیلت و سعادت در اندیشه اخلاقی ارسطو، مجله علمی پژوهشی متافیزیک، سال سوم، شماره چهارده

۱۱- نوری سنگدهی، زهرا (۱۳۹۶)، فوسیس و نوموس در افلاطون، پژوهش‌های فلسفی، سال ۱۱، شماره بیست

بیانات

- ۱- بیانات مقام معظم رهبری، در پیام به حجاج بیت‌الحرام، در تاریخ: ۱۳۷۷/۱۲/۲۸
- ۲- بیانات مقام معظم رهبری، در مراسم تنفیذ حکم ریاست جمهوری آقای سید محمد خاتمی، در تاریخ: ۱۳۸۰/۰۵/۱۱

خبرگزاری

- ۱- جمهوری اسلامی ایران (۱۳۹۳)، مرکز آموزش نظامی ۰۵ کرمان متفاوت از گذشته، قابل دریافت در:

<http://www.irna.ir/fa/News/81137915/>

- ۲- مصاحبه نگارنده با دکتر طهماسب علیپوریان، راهکار و پیشنهادات افزایش نشاط در سربازی، در تاریخ: ۲۳/۱۲/۱۳۹۶

English Resources

Book

- Florman, Samuel (1987), **The civilized Engineer**, (New York : St.Martin's Press,- 1987)
- Malcolm, John (1915) , **The History of Persia**, London: Cambridge Book
- Morier James (1912), **A Journey through Persia, Armenia and Asia Minor**, This Elibron Classics Title is a Reprint of the Original Edition Published by Longman, Hurst, Rees, Orme, and Brown, London